

העד המבשר

מאת עזרא זוסמן

בענשים פסיים, בתלינים ובקרבות. המדובר בימים האידיליים ההם שלא ידעו אלא עונש המלקות, מנגנון מעורר שטני של ענשים אחרים טרם היה. הוא הרבה לחקור את דרכי שלטון האי דם על הנוולת, על גופו, על דמו ועל רוחו: "מי שידע שלטון זה ולמד להש" פיל את הנברא בצלם הוא, כדבריו, אינו שולט עוד בתחושותיו שלו. השור לט בוולת געשה לנפעל, לעריץ שבי הרגל". "הדם והשלטון משכרים. אדם ואורח אובדים בעריץ. אלימות יחיד משפיעה על החברה כולה. השלטון הוא מפתח והחברה המקבלת ואדישה לזאת כבר מדובקת ביסודותיה... העונש הפי" זי הוא אחד ואמצעים להשמדת כל ע" בר של אורחות". הנה הם הפוסטולאר טים הראשונים לתולדות העריצות של תקופתנו, והנה האוהרה: "סגולות התליין, עוברן מצוי בכל אדם בן זמ" ננו". ותליין שב, בית המוות אין זו דמות טראפארטית אימחנית, משוחח בשחור ותו לא. כל התלינים, מודה בעל הרשיכות, היו אנשים נבונים, מפות חים, בעלי שכל, עם אהבה עצמית בל תי שכחתה, אפילו בעלי גאוה. ואין זו לשון של סיכומים ופסקנות בלבד. תלינים בבשרם וברוחם הועלו בספר תוך אותה חכמה של התכוננות, משוחח רדת מדעה קדומה, כדי לעקוב אחר כל סילופי הטבע האנושי, מלים ומר כים, תלינים וקרבות, עובדי שורך הר לים ומשוגעים, מפוקחים והולמים, עובי רים כאן לעיני סופר שהוא גם בחזקת רופא.

עם כל הוועות שבסדר חיים זה, ויש כאן סדר, לא תופת הוא, החיים מעריי מים על כובליהם, ממצויים שעשועי הפוגה, מפתחים כשרון של שכחה, בר דים מהתלות לצחוק או לריב ולפי יום, מהשליף את האופי, לעתים בוקי עים תיפוי לאצפוי, הרושם מרים נפ" שות מאשפתות, מעשה בריאה חדשה, ופורצה הקריאה בצאתו מן הכלא: "הן יש להגיד, סוף סוף את הדברים עד תום: הן האנשים האלה — אנשים בלתי שכיחים היו. הן אפשר שהם המחוננים ביותר האדירים ביותר שב" כל עמנו"...

הצנזורה הצארית הגיבה תגובה מקר רית על פרסום הפרק הראשון של "הרשימות", והתנגדה להמשך הפרסום משום שהמחבר, לדעתה, לא הראה במידה מספקת את קשי החיים שבקא" טורגה, ואצל הקורא עשוי היה להיות צר מושג מסולף על הקלות שבה נוהגת הרשות בנידונים. על כך השיב דוסטר ייבסקי במאמר מיוחד, וחסעים, שאין הקאטורגיה פוסקת אף לרבע להיות עיניו מוסרי, "עיניו של שלילת החי" רות וכויות אורח שאין למעלה הרושם הזה שנוצר אצל הצנזורה הוא פרי אמנות הכתיבה. הרצן ראה בתיאורים הריאליסטיים ברישומי הקא" טורגה של ד. מעין פראסקות ברוחו של בראונראטי. לא רוח מרי אלא רוח אפית, הלך נפש של כניעה וענווה ועצ" בות למראה הסבל, הצופן כבר בקרבו את האידיאל הדתי של ד. בעתיד, מי" דה של רחמים, אולי אור ענוה ורחי מים — זה היה יקר במיוחד בעיני טולסטוי. בימים אלה לא הייתי בקו הבריאות וקראתי את "בית המוות". הרבה נשכת מלבי, חורתי וקראתי, אין אני ידע ספר טוב יותר בכל הספרות, לרבות פושקין. לא הטון, אלא נקודת ראות מופלאה: לבבית, טבעית ונוצ" רית. ספר טוב מאלף. נהניתי אתמול יום שלם כפי שלא נהניתי זה מכבר... מה ל"ההנאה" עושה כאן, מה ל"תענוג" הזה? ובכן, טולסטוי הפליט כאן הר דאה אישית מאוד, הודאה של סופר היודע ליתנות מן הדברים האיומים ביר תר, אם הם כוללים מה שהוא כינה בימים ההם בשם "אמנות".

האם יגיע ספר זה לקורא חדש בישראל, האם יכול הוא לעניין אותו — תשובה לשאלה זו מבקש גם אני, בער למנו נראים תיאורי הקאטורגה האלה כפרקי ילדות רחוקה עם הארמניה שלה: ממשות של חטא ועונש ותקווה לתיקון. ספרות רוסיה מכבר אינה מעיזה להסתכל מבעד לסוריג'הברזל של הקטורגה (צ'אכוב סיפוי על סאכי לין), אינה יורדת לשם, פחד הסוהרים עליה, ולכן, ספר זה שהופיע עתה במ" הדורה החדשה בברית המועצות, הוא ספר אקטואלי מאוד, מייסר, מוכיה, העשוי לעורר מצפון ומחשבה. כיצד הוא ידבר אל לבו של קורא בישראל? אין זה רומן, אין זו גם רפורטאז'ה אקטואלית, אלא עדות רחוקה של ראי שן העדים על ראישות הרעה, עדות שיתרגם עליה ליצירתו של ד.

התרגום העברי החדש, משל מ. ז. ולפובסקי מצטיין בנאמנות למקור בכל המובנים: נאמנות טכסטואלית ונאמנות לשון ולקצב, נאמנות שבאופי. אין בו מן הנוסח הספרותי הכללי המטשטש לעתים. ללא יפוי, ללא הלחלקות מיות" רת, בהומרה טובה ובהתאפקות הראר יה לשבת, השיג המתרגם, דומני, אחד התרגומים הטובים ביותר שלו. יש לבי רך את הוצאת הקבוץ המאוחד שאינה נרחעת מפרסום כתבי ד. בתרגומים חדשים, דבר הכרוך ודאי בסיכונים שר נים. אין בכך לקוי, שסופרים שונים לוקחים חלק בתרגום זה (זה מקרוב הופיע "עול ימים" של דויסטויבסקי בתרגומו של ש. הרברג). אין להתאונן גם על פיזור הכתבים בין הוצאות ספי רים שונות (גם "מוסד ביאליק" הודיע בזמנו על הוצאת כתבי ד. בתרגומו של שלונסקי). ייתכן שבדרך של פיזור דור קא (צריך ודאי להמנע מפיללות) נגיע אולי סוף סוף, לכלל כתבי דויסטויבסקי" בעברית, ומרובה הברכה שטפעל זה צופן בחובו לספרות העברית ולקוראיה.

קודור דויסטויבסקי הוא הראשון בין סופרי רוסיה ודומני גם בין סופרי רי אולם, שנחנכה ב"קאטורגה", ראה מה שלא ראה איש לפניו, וכאשר שוח" רל לאחר שנים, סיטר מה שלא סיפר איש על בית כלא, שהיה מוקף סול" לה זוקיפים שמרו עליו ועל הי האיי מה, הנריס" בתכלית ועם זאת אמיתיים. בית החיים של הנדונים שכינה אותו "בית המוות". בתיאורי התופת הקדימו דאנטה, ובשעתו נראו תיאורי העונש שין של נדוני התופת כמקור השראה לרישומים הריאליסטיים של המגורי שים לסיביר, דויסטויבסקי נכנס ל"בית המוות", לאחר שהחליפו לו את עונש המונת בעבודת פרך ובגלות. צעיר אי" דיאליסטן, מעין אינטלקטואל שמאלי של ערב המהפכה, איש גאוה ובדידות, גלה למלכות שמים על אדמות, חסיד הסוציאליזם האוטופי של און, שלא הכיר את עמו שאת סבלו הוא סבל ונכון היה, לכפות על העם הזה את חובת החירות והצדק. אוהם רגעים על כיכל הנרדום, בין ההכנות האחרונות לתליה לבין קריאת פקודת החנינה (שסיפר עליהם ברומן "אידיוט") — היו לו כבלק מסנוור, שהאיר באור חרדות את החיים מן הקצה אל הקצה, אולם רק בקאטורגה, לאור הצפוני החיור, למד לראות מקרוב את הו" לת, את עמו, גם את עצמו, בלי מהי צות של אידיאות, בלי דוק אידיאליס" טי, ונקודת ראייה חדשה זו היתה בש" בילל כמהפכה דראמטית, כגילוי חוק חדש של פרספקטיבה, ששינה את כל היחסים והמידות. הקירבה הפיסית הכי פויה, החיכוך התמידי של יצורי אנוש, איי אפשרות להיות לבד, ההידהקות בהמון שנגזר על איסטניס חולני זה, שמוצאו האצילי היה לו לרועץ ומכשול להתמוג בקירבו — כל אלה זעזעו תהילה את רוחו, אך לימים חישלו אר תו, לאחר כל מדורי הכלא והגלות שארכו כעשר שנים, הוא חזר אל הספי רות, למוד יסורים, תוהה, נכזב מגאור תו הראשונה, מיתרונו שהיה יתרון שוא ואמנות הנעורים שהיתה בעיניו קלות דעת פרי בוסר רומאנטי, ועתה צמחה בו גאוה אחרת.

"מבית האסירים ומילקוט הקבצנים אל המשן ידך" — אומר פתגם רוסי עממי, ודויסטויבסקי עצמו לא אחח הסעים את ערך הקאטורגה בשבילו, לשוא מתנצל ד. בפני הקוראים על "הרשימות הסרות הקשר, שנכתבו כמו תוך סידוף", בידי אסיר בשם אלכסנ" דר פטרוביץ גוריניצקוב. אדרבא, זהו אולי הספר המסודר ביותר של הגאון הרוסי, ערוך לפי נושאים מוגד" רים, כתוב באבייקטיביות מדעית כמ" עט, פרי הסתכלות, התבוננות ודיוק" יתר בתיאורים, בחקירת המנגנון הא" נושי המורכב ומכאן דיוק הניסוחים בתיאורים של הפרט ושל הכלל. את החברה הסוציאלית הפסיכית הזו למד ד. כאנטרופולוג, כסוציולוגיפסיכולוג מתוך סילוק גורמים אישיים, ובלי הכ" רת יתרון במוסר או בתרבות. הניסוח מפתיע בדיוקו וברב צדדיותו: "כל המון זה, פרט למעטים יוצאי דופן, אנשים עליזים לעולם, שעוררו משום כך בוז כללי אליהם, היה המון קודר, קנאתני, רברבני ביותר, אוהב התפא" רות נוח להעלב, מקפיד ביותר על הצורה, הכושל לא להתפלא לשום דבר נחשב כאן למידה געלה ביותר, הכל היו אחוזים בשגעון זה: כיצד לנהוג בעצמם כלפי חוק". חברה זו של פשו" טי עם, של פושעים מועדים, של מרצ" חים, אנשיים בעלי יצרים, מגלה לעי" ני ד. כאמור, מנגנון מורכב של יח" טים, תסביכים, מעצורים וגילויים, של משחק הכרה ותת-הכרה, הוויית שהוא למד אותה בכלא, ובזכותה ירד לעומק משמעותה של החירות.

בניגוד ל"קאטורגות" שכימינו, טר" דה קאטורגה זו על פושעים רוצחים ולא על חפים מפשע ועל קרבנות מש" טר, עם כל האיום שבענשים וגוילת החירות, נרמות כאן דמות של צדק, ולו גם מעווחת, כל נפש ונפש ראויה להתבוננות, וכל נפש, אפילו הבזויה ביותר, ודי, רוחש לה כבוד, ירא מפ" ניה. הוא תוהה על היחידים הנדונים לחייה יחד ועל הכלל הנוצר והיוצר את דמותו, תוך הגיון סוציאלי משלו ומ" עצב את חוקי חיינו — חיים של המון כלוא, תורה זו טעונה לימוד, והספר הוא פרוי המר של לימוד במשך שנים. מתברר, שכמו בכל חברה קיימים גם בנו מוסכמות, שקרים מוסכמים, הס" כמה אילמת להונאה הדדית, להתפא" רות הדדית וכן חוק של שתיקה כללית בכמה עניינים שהם בחזקת "טאבו". אין דויסטויבסקי דורש כאן בבעיות פילוסופיות ודחיות כמו ברומנים הגדר לים שלו, אין כאן אווירה קדחתנית שלפני הרצה, הרצח כבר בוצע, הפושע כבר בא על ענוש, ועתה הגיעה הש" עה להתכונן בו היטב בשעת ריצוי ההטא, בהגטל ממנו החירות, וכאמור, מעסיקה אותו ביותר תגלית החיים האי לה עלי היסורים והאיסורים וההיתרים שבהם.

ענין הפשע, איראפשר לעמוד על משמעותו על פי נקודת ראות מוכנה מראש, והפילוסופיה שלו היא קצת מורכבת יותר מכפי המשוער" — כותב בעל הרשימות, ובזאת הוא פוטר את עצמו ושולח את הקורא אל הרומנים הגדולים של ד. ורא עצמו רושם את היומיומי שבהוויה זו בריאליזם הקטבי — וכאן צידוקו של הריאליזם.

אחד הפרקים העמוקים והחמורים דן "פ. דויסטויבסקי, רשימות מבית המוות" תרגום מ. ז. ולפובסקי, הוצ. הקיבוץ, המאוחד, תשי"ט.